

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
факультет педагогічної освіти

Кафедра початкової та дошкільної освіти

ЛІСЕЦЬКА СОЛОМІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
У БУКВЕНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 013 «Початкова освіта»

Науковий керівник:

доцент, доцент кафедри початкової
та дошкільної освіти,
кандидат педагогічних наук
Ростикус Н.П.

Львів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПЕРШОМУ КЛАСІ.....	7
1.1. Загальна характеристика базових понять дослідження.....	7
1.2. Психолого-педагогічні основи навчання грамоти в початковій школі.....	14
1.3. Аналіз структури уроків грамоти буквеного періоду.....	22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТРУЮВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У БУКВЕНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ.....	35
2.1. Особливості структури уроків української мови буквеного періоду навчання грамоти.....	35
2.2. Результати проведеного дослідження навчання.....	41
2.3. Методичні рекомендації щодо конструювання уроків у буквений період навчання грамоти	51
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

У час війни тема мови набула значного розголосу і популярності. Основним завданням педагогів у цей складний період державотворення є виховання патріотів та людей, які люблять свою мову і плекають її. Основи національно-патріотичного виховання закладаються на уроках української мови, де вчителів прививають любов до рідної мови. У першому класі учні ознайомлюються з мовою, пізнаючи її кожного дня по-іншому, дізнаються про її нові грані, значення слів та їхню силу. Важливо сформувати в учня/учениці розуміння того, що завдяки розумінню та усвідомленню мови він чи вона можуть пізнавати світ довкола і бути гідними громадянами своєї держави.

Вчитель Нової української школи покликаний розвивати національно-патріотичне виховання здобувачів початкової освіти. Ключові положення Стратегії національно-патріотичного виховання зазначені в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527.

Відповідно, вивчення української мови у першому класі є основою патріотичної свідомості учня. А вчитель повинен забезпечувати належний процес вивчення мови, який сприятиме формуванню цієї виховної мети.

Окрім цього у першому класі вчителі повинні формувати базові навички читання та письма. Ефективне формування цих навичок на уроках української мови залежить від компетентнісних навичок педагога, а саме: вміння доцільно обирати тип уроку до дидактичної мети та завдань, конструювати урок відповідно до обраного типу, формувати мікро- та макроструктуру уроку.

Структуру уроків буквеного періоду навчання грамоти у загальнопедагогічному аспекті досліджено М. Вашуленко, О. Вашуленко, Н. Ростикус, К. Москаленко, В.Онищуком, О. Савченко, В. Сухомлинським, І. Зайченком та ін.

В. Сухомлинський порушує проблему структури уроків, у методичному посібнику М. Вашуленко описує основні структурні елементи уроків

української мови у початкових класах відповідно до різних типів уроку, а також психолого-педагогічні умови проведення уроку навчання грамоти у першому класі. О. Вашуленко у своїх працях порушує проблему моделювання структури уроків навчання грамоти у початковій школі та детально обґрунтовує важливість підготовки вчителя до уроку.

Теоретичні аспекти психолого-педагогічних умов навчання здобувачів початкової освіти описано у працях М. Вашуленка, М. Наумчук, І. Прасол, В.Сухомлинського, О. Хоми та інших. М. Наумчук у своїх працях зазначає психолого-педагогічні вимоги щодо проведення уроку навчання грамоти у першому класі. І. Прасол у своїх наукових доробках описує особливості психологічного стану здобувачів початкової освіти у воєнний час, а також основи адаптаційного періоду навчання у першому класі.

Аналіз наукових досліджень допоміг виявити уже наявні теоретичні аспекти структурування уроків української мови буквеного періоду навчання грамоти, педагогічних вимог до їх моделювання та проведення.

Залишається невичерпне питання особливостей структури уроків буквеного періоду навчання грамоти та їх вплив на ефективність уроку.

Актуальність проблеми полягає у визначенні особливостей конструювання та структури уроків української мови буквеного періоду. Вивчення грамоти є складним та довготривалим процесом навчання у початковій школі. Він потребує компетентності педагогів та її удосконалення щодо конструювання структури уроків, а також врахування усіх психолого-педагогічних аспектів. У час воєнних дій перед вчителями постало надскладне завдання, змоделювати структуру уроків так, щоб вони були ефективним навіть під час їх проведення у бомбосховищах. Тому структура уроку української мови повинна бути чіткою, логічною та завершеною, а кожен етап має охоплювати необхідні методи, форми та засоби роботи для реалізації поставлених завдань. Що передбачає формування різної мікро- та макроструктури уроків, а отже і їх особливості.

Об'єкт дослідження: структура уроків української мови в початкових класах.

Предмет дослідження: особливості структури уроків буквеного періоду навчання грамоти.

Мета дослідження: теоретично і практично обґрунтувати особливості структури уроків української мови в буквений період навчання грамоти.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науково-педагогічній літературі та практиці навчання грамоти.
2. Розкрити структуру уроків навчання грамоти в буквений період.
3. Визначити та обґрунтувати особливості структури уроків української мови під час вивчення букв.
4. Розробити методичні рекомендації щодо конструювання уроків у буквений період навчання грамоти .

Для вирішення поставлених завдань використано наступні **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз (вивчення законодавчої, теоретичної й методичної наукової літератури, аналіз конспектів вчителів) дослідження, порівняння, узагальнення;

- емпіричні: спостереження за уроками вчителів, опитування з метою виявлення особливостей структури уроків буквеного періоду навчання грамоти.

Новизна дослідження полягає у детальному обґрунтуванні особливостей структури уроків української мови буквеного періоду на основі опитування вчителів початкових класів.

Практичне значення дослідження передбачає створення (визначення) методичних рекомендації щодо конструювання уроків буквеного періоду навчання грамоти.

Апробація результатів дослідження: основні положення дослідження були представлені на науково-практичній конференції:

Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти. ІХ Міжнародна науково-практична конференція. Львівський науковий форум (Львів, 2023).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків на 13 сторінках. Загальний обсяг (кваліфікаційної) магістерської роботи становить 83 сторінки, з них 64 сторінки основного тексту. У списку використаних джерел подано 70 найменувань, з них 1 іноземною мовою. Робота містить 6 малюнків.

ВИСНОВКИ

Вивчення української мови у першому класі є складним процесом, який потребує компетентності педагогів. Час війни змінив ставлення більшості українців до вивчення рідної мови, а перед вчителями постало важливе завдання не тільки навчати основам читання і письма, але й прививати любов до української мови. Зміна цілей навчання передбачає і зміну конструювання самого уроку, зміну методів, засобів і форм організації. Ми вважаємо реалізацію нових цілей можливою тільки за умови ефективно проведеного уроку, який базується на його структурі.

Метою нашої наукової роботи було теоретичне і практичне обґрунтування особливостей структури уроків української мови в буквений період навчання грамоти.

Нам вдалося реалізувати теоретичну частину мети у першому розділі «Теоретичні аспекти уроків української мови у першому класі». Де ми з'ясували важливість психолого-педагогічних умов та проаналізували структуру уроків української мови. А також у цьому розділі розкрили стан досліджуваної проблеми в науково-педагогічній літературі, зокрема працях М. Вашуленка, О. Вашуленко, В. Сухомлинського, Я. Коменського, М. Наумчук, О. Савченко та інших. Аналізуючи їхні наукові праці ми дійшли висновку, що дотримання психолого-педагогічних умов упродовж уроку навчання грамоти сприяє кращому засвоєнню матеріалу та пізнавальній активності школярів.

Відповідно можемо зазначити, що на навчання школярів початкової школи впливає період адаптації. Тому, згідно з пріоритетами Нової української школи, процес навчання грамоти у початкових класах здійснюється за періодами, а саме: добуквеним, буквеним, післябуквеним. Реалізація кожного періоду передбачає виконання завдань, які будуть відповідати віковим

особливостям учнів, рівню фізичного, інтелектуального, психічного розвитку, мотивації школярів.

Проаналізувати структуру уроків української мови у буквений період навчання грамоти ми змогли у пункті 1.3 “Аналіз структури уроків грамоти буквеного періоду”. Завдяки науковим роботам М. Вашуленка, О. Вашуленко, О. Савченко, В.Сухомлинського, Н. Ростикус та інших, над вдалося розкрити структуру уроків навчання грамоти у буквений період. Незважаючи на різні типи уроків української мови, які реалізують різну дидактичну мету, ми визначили, що у їхній структурі залишаються незмінними такі етапи як: організація учнів, актуалізація опорних знань, повідомлення теми і мети уроку, вивчення нового матеріалу, закріплення та систематизація знань, підсумок уроку.

Для того того, аби практично обґрунтувати особливості структури уроків української мови під час вивчення букв ми провели опитування щодо структури уроків навчання грамоти у буквений період, для вчителів початкових класів ТзОВ “КІНГДОМ ФЕМЕЛІ СКУЛ” м. Львова та Болехівського ліцею №1 “Академічний”, а також проаналізували конспекти спостережуваних нами уроків. Результати опитування та аналіз плану уроків дали нам змогу стверджувати, що особливості структури уроків грамоти буквеного періоду полягають в конструюванні, а саме: мікро- та макроструктурі.

Завдяки опитуванню ми з’ясували: який тип уроку вчителі вважають одним з ефективних; за якими етапами вони працюють на уроках навчання грамоти та упродовж уроку вивчення нової літери; які дидактичні вправи, ігри та методи використовують під час мотивації діяльності учнів і рефлексії; як впливає дотримання послідовності структурних елементів на результат навчання учнів. Отримані результати ми описали у пункті 2.2 “Результати проведеного дослідження”.

Аналіз наукової літератури та результати проведеного дослідження дали змогу зрозуміти, які етапи уроку української мови використовуються найчастіше та що сприяє кращій результативності кожного з них.

Відповідно ми розробили методичні рекомендації, де висвітлили основні кроки щодо конструювання уроку навчання грамоти, важливість та мету кожного етапу уроку, а також зазначили, що варто використовувати для кращої ефективності кожного з етапів.

Згідно з розробленими нами методичними рекомендаціями педагог може змінювати, редагувати структуру обраного типу уроку, враховуючи потреби учнів та реалізацію поставлених завдань. Але не перешкоджати досягненню очікуваних результатів. Для того, аби матеріал був структурованим, а етапи уроку дотримані відповідно до обраного типу, педагог повинен сконструювати план-конспект, який допоможе реалізувати поставлені завдання. У ньому рекомендуємо прописувати у плані основні етапи уроку в чіткій послідовності та методи, прийоми, засоби і форми навчання відповідно до кожного з них. Це допоможе вчителю дотримуватись визначеної структури уроку, а цим самим реалізувати усі поставлені завдання.

Вчитель може об'єднувати певні етапи уроку, якщо це не буде впливати на реалізацію поставлених цілей. Це допоможе педагогу приділяти більше уваги значущим, на його думку етапам, які потребують детальнішого опрацювання. Також це надасть можливість вчителю коригувати час проведення кожного етапу.

Вчитель має організувати дітей на кожному етапі таким чином, щоб усі елементи структури були взаємопов'язаними між собою і взаємно доповнювали один одного, оскільки від цього залежатиме ефективність проведеного уроку і причинно-наслідкові зв'язки під час вивчення нової теми. Перехід від одного етапу уроку до іншого має бути легким та логічним, це забезпечить безперервний процес, який об'єднаний однією дидактичною метою.

Проаналізувавши наукові джерела та провівши дослідження, ми можемо

зробити висновок, що особливість структури уроків української мови у буквений період навчання грамоти полягає у багатьох аспектах, а саме:

- психологічних та фізіологічних особливостях здобувачів початкової освіти;
- підготовці вчителя до уроку (розумінні мети і завдань, конструюванні уроку, доборі методів, засобів, форм організації уроку та наочних матеріалів);
- педагогічних умовах;
- формуванні мікроструктури уроку;
- формуванні макроструктури уроку.

Нам вдалося реалізувати поставлені завдання та досягти мети дослідження.

Перспективи подальших розвідок даної проблеми вбачаємо у дослідженні особливостей структури уроків української мови післябуквеного періоду навчання грамоти та їх взаємозалежностей з особливостями структури уроків навчання грамоти буквеного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка. К., 1985. 295 с.
2. Бібік Н. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Бондар В. Дидактика. Київ. Либідь, 2005. 264 с.
4. Білявцева Т.М. Методика навчання української мови: практикум. Миколаїв. 2020. 180 с.
5. Василенко Н.В. Компетентнісний підхід у процесі вивчення окремих предметів. Завуч. Усе для роботи. 2017. № 19–20.
6. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 кл. *Посіб. для вчителя*. К. Видавничий дім «Освіта», 2012. 128 с.
7. Вашуленко М., Собко В. *Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів*. Початкова школа. №6. 2011. С. 27-31.
8. Вашуленко М.С. *Навчальний посібник. Методика навчання української мови в початковій школі*. 2011. С. 364. С.18.
9. Вашуленко М.С. *Навчання грамоти в 1 класі*. К. Освіта. 2002, 18с.
10. Вашуленко М.С. *Українська мова і мовлення в початковій школі: Методичний посібник*. Освіта, 2006. 270 с. С. 17.
11. Вашуленко О. В. Навчання грамоти: моделюємо урок на засадах компетентнісного підходу. *Учитель початкової школи*. 2016. № 10. С. 8-12.
12. Вашуленко О.В. *Типи і структура уроків навчання грамоти (читання)*. Початкова школа. № 12. 2014. С. 5-10. С.7.
13. Волкова Н. П. Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. Академвидав, 2007. 616 с.
14. Воронова Н. Підготовка руки дитини до письма. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення ефективності логопедичної*

роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти». Херсон, Айлант, 2006, С.19-23

15. Галуза В. Чарівний світ українського слова на кожному уроці. *Початкова школа*. 2002. № 1.

16. Галузьяк В. М., Сметанський М. І. *Педагогіка* : навчальний посібник Вінниця «Книга–Вега», 2003. 416с.

17. Забродський М. М. *Основи вікової психології*. Навчальний посібник. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан. 2002. 112 с.4, с.19.

18. Зайченко І. В., *Педагогіка*. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. К., «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.

19. Зиммельдінова А., Гірняк С. *Дидактичні особливості розвитку зв'язного мовлення шестирічних першокласників*. Початкова школа. 2011. №3.С.9–11.

20. Клименко С., Клименко Ю. Дидактичний матеріал з українського читання. Почат. школа. 2001. №2.

21. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. *Методика читання: Навчальний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2008. 280 с.

22. Котляренко Н.М., Нудний В.М. Чи актуальні ідеї Василя Сухомлинського у час Нової української школи? Або коли ідеї вічні! Педагогічний вісник № 1-2.

23. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2018. С.30

24. Кузьмінський А.І. *Технологія і техніка шкільного уроку* : навчальний посібник. К. Знання, 2010. 335с.

25. Кучеренко І. А. *Урок як основний функційний складник класно-урочної системи навчання*. УДК 371.32. 2013. С. 6.

26. Логачевська С. *Диференційовані завдання на уроках розвитку мовлення*. Початкова школа. 2004. № 5.

27. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної компетентності школярів. Харків: ОВС, 2000. 164 с.

29. Луців С. Забезпечення наступності у підготовці руки до письма дітей. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2018. 194 с.
30. Луців С. Формування мовної особистості засобами шкільної драми. *Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції*. Дрогобич, Посвіт, 2009. 424-428.
31. Максименко В. П. Сучасний урок: теорія і практика. *Математика в сучасній школі*. 2013. №11. С.11-16.
32. Михайлюк Т. Особливості проведення інтегрованих уроків з використанням електронних засобів навчання у початковій школі. Біла Церква, 2014. С.47.
33. Міненко Л.М., Підлужна Г.В. *Методика викладання української мови в початкових класах*. Частина 1. Навчання грамоти. Житомир. 2004. С. 52 С.6
34. Наумчук М. М. *Сучасний урок української мови в початковій школі*. Тернопіль: Астон. 2002. 112с.
35. Нечипоренко К. П. *Психолого-педагогічні основи навчання у початковій школі*. Інтегрований курс навчання грамоти. 2016. С.32.
36. Олійника І. С. *Методика викладання української мови в середній*. К. Вища школа, 1989. 439 с.
37. Омельчук С. *Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі*. Дивослово. 2004. №8. С.26–29.
38. Онищенко О. Особливості навчання шестиліток. Поч. школа. 2002. С.11
39. Онищук В. О. *Дидактичні основи засвоєння учнями мовних навичок і умінь*. Укр. мова і літ. В школі. 1971. № 3. С.48-53
40. Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі. К., 1973, 45 с.
41. Орап М. Комплексні вправи для розвитку мовлення в період навчання грамоти. Почат. школа. 1997. №12.
42. Острроверхова Н. М. *Урок як соціально-педагогічна система. Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 2 (21). 2014. С. 9-14. С. 11.
43. Павлик О. *Специфіка писемного мовлення і засоби його розвитку* Початкова школа. 2002. № 9.

44. Палихата Е.Я. Структура уроку вивчення нового матеріалу з української мови. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія “Педагогіка, соціальна робота”. Випуск 24. 2012, С.119
45. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок. К., 1989, 30 с.
46. Пометун О.І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в українській школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 171-182.
47. Прасол І. О. Особливості навчання в адаптаційно-ігровий період у початковій школі в умовах воєнного часу. 2022, С.38
48. Прищепа К.С. Навчання грамоти. К. Форум, 2002. 143 с.
49. Ростикус Н.П. Особливості структури уроків української мови в початкових класах. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: соціокультурний вимір*. М. І.
50. Олійник, Н. І. Мачинська, А. Ю. Войтович [та ін.]. Л. : ФОП Кепещук П. М., 2018. С. 294–311 (розділ у монографії).
51. Савченко О. Я. *Сучасний урок: суб’єктність навчання і варіативність структури*. Початкова школа. 2011. № 9. С. 11–15.
52. Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О., Цимбалару А. Д., та ін.;
53. Савченко О.Я. *Дидактика початкової освіти: підручник*. К.: Грамота, 2012. С. 504. С.337.
54. Сапун Г., Пачашинська М. Уроки навчання грамоти (письмо та розвиток мовлення). Тернопіль: Підручники та посібники, 2002. 135 с.
55. Степанов О. М. *Педагогічна психологія* : навч. посіб. Академвидав, 2011. 416 с.
56. Сухомлинський В.О. *Вибрані твори. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором*. Київ. 1997, 640 с.
57. Сухомлинський В.О. *Серце віддаю дітям*. К.: Радянська школа.1988. 270 с.
58. Сухомлинський В.О. *Сто порад учителеві*. Вибрані твори в п'яти томах. Том другий. Видавництво "Радянська школа", 1977, 638 с.
59. Ткачук В.М. Матеріали до уроків письма в букварний період. *Почат. школа*. 1996. №10.

60. Філоненко М.М. Психологія спілкування: підручник для вузів. Київ. Центр навч. літ., 2008. 224 с.
61. Фіцула М. *Педагогіка*. Навчальний посібник. Тернопіль, 2008. 232с.
62. Хома О., Гузинець М. *Лінгводидактичні основи навчання грамоти у першому класі*. 2011. С.64
63. Цєпова І. В. *Навчаємо письма ліворуких дітей*. Харків : Видавництво «Ранок», 2009. 128 с.
64. Чайка В. *Основи дидактики*. навчальний посібник. Академвидав, 2011.240 с.
65. Rostykus N. P. L'apprentissage discursive et communicative de la langue ukrainienne maternelle par les élèves de la première classe. *The 21st Century Callenges in Education and Science* : зб. м-лів Науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами / за заг. ред. Ткаченко Н. М. Суми : ФОП Ткачов О. О., 2016. Вип. 3. С. 142–144.

Інтернет-ресурси

66. Державний стандарт початкової загальної освіти (МОН України). **URL:** www.mon.gov.ua (дата звернення: 29.07.2023). с. 47.
67. Концепція «Нова українська школа». **URL:** <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>. (дата звернення 17.09.2023)
68. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році **URL:** <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.2.pochatkova.osvita.20.08.2022.pdf> (дата звернення 25.07.2023)
69. Пономарьова К. Пріоритети в навчанні грамоти першокласників НУШ (Методичний коментар щодо роботи за навчально-методичним комплектом до

букваря К. Пономарьової) **URL:** https://edera.gitbook.io/ed-era-book-mon-ukr-new/1-klas/1_klas (дата звернення: 15.09.2023)

70. Типові освітні програми для 1–4 класів.

URL: mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf. (дата звернення 08.08.2023)